

ELS EMPRESARIS CATALANS EN ELS SEGLES XIX I XX: ACTITUDS I ASPECTES ORGANITZATIUS

Introducció

Com el seu títol indica, l'escrit que el lector té a les mans versa sobre les actituds i els aspectes organitzatius de la patronal catalana durant els segles dinou i vint. Convé destacar que aquesta cronologia tan extensa que abasta el treball ha condicionat la metodologia emprada. L'article recull només de manera sintètica les aportacions que diferents autors han realitzat sobre el tema de l'organització patronal, però no aprofundeix en el rerefons de cada moment històric. En funció de la bibliografia existent sobre la temàtica a la qual fa referència aquest treball, el present estudi dedica una major atenció a algunes etapes cronològiques concretes, fregant només d'altres.

Certament, des del triomf del liberalisme com a sistema polític i econòmic la patronal catalana ha estat condicionada per la seva ubicació geogràfica. Si bé Catalunya és la zona perifèrica que tradicionalment ha experimentat un creixement econòmic modern, el lloc que s'ha desenvolupat industrialment, Madrid va constituir el marc on es concentrava el poder polític. Allí estava situat el govern, i el Parlament en èpoques constitucionals; en temps de monarquies allí habitava la família real, i en anys de dictadures allí tenien la seu els dictadors; allí també van instal·lar el centre de decisió les dues repúbliques que han hagut a Espanya. A Madrid, doncs, es feien i es dictaminaven les lleis que havien de complir-se a tot l'Estat, i de Madrid dimanava la política repressiva que els governadors civils de cada província eren els encarregats d'administrar. En moments d'estat de guerra, el governador traspassava aquest mandat al capità general de cada regió, que estava també subjecte a seguir les ordres que venien de la capital d'Espanya. Durant moltes dècades, aquesta dualitat: Madrid centre de poder polític i Barcelona capital del centre econòmic més important de l'Estat, va comportar friccions i recels d'una patronal que es considerava relegada a un paper d'espectadora de les decisions que venien de Madrid.

Durant el primer terç del segle dinou, el liberalisme econòmic i polític va substituir les velles estructures on es fonamentava l'Antic Règim. A Catalunya, el nou sistema polític va permetre un desenvolupament de la seva indústria, basada principalment en el tèxtil. La patronal catalana sustentava una doctrina liberal que posava èmfasi en el progrés, i una bona part de la burgesia associava progrés amb desenvolupament industrial. Però tot i que Catalunya s'anà consolidant com la zona industrial més important d'Espanya, l'impuls empresarial de la seva burgesia estava condicionat. El tèxtil no tenia sortida mentre el mercat espanyol romangués estancat en l'immobilisme d'una agricultura enrederida.

Aquesta limitació va induir constantment els industrials catalans a projectar-se internacionalment. Però aquesta aspiració estava mediatitzada per la política aranzelària que primava el lliurecanvi, aplicada per uns governs als que s'acusava de ser l'expressió dels interessos del capital agrari, no industrial. La participació dels catalans en els mecanismes de decisió de l'Estat liberal era pràcticament nul·la. La burgesia catalana acusava als poders polítics de no tenir la sensibilitat necessària per a entendre i assumir els problemes que es plantejaven a Catalunya. L'assumpció d'aquesta realitat va ser el primer element que impel·lí els industrials catalans a organitzar-se en unes associacions patronals, veritables grups de pressió, amb la finalitat que aquestes entitats els permetés tenir accés als poder polític com a classe, corporativament.

Es tractava de protegir la indústria nacional amenaçada pels embats lliurecanvistes, perquè això era imprescindible per a crear riquesa, alhora que també es tenia present que només amb una protecció es podrien solucionar els problemes socials que augmentaven considerablement. Aquesta preocupació induí a alguns empresaris a constituir l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera (1847-1850), que defensava la indústria, es preocupava de les condicions de vida dels treballadors i els proporcionava la possibilitat de cobriment de les seves associacions suprimides per l'autoritat civil. El discurs paternalista rebutjava la intervenció estatal en les relacions laborals, alentava als patrons a aconseguir la lleialtat dels seus treballadors i posava èmfasi en que el control del treball havia de recaure únicament en l'empresariat; en frase de l'època; "*a casa meva jo sóc l'amo*".

Associacions fundades a Barcelona durant la primera meitat del segle XIX

Els inicis de l'associacionisme a Catalunya se situen en l'últim terç del segle XVIII, any en que es va fundar a Barcelona la reial Companyia de Filats de Cotó (1772-1820), i estan vinculats al desenvolupament de la indústria cotonera. Més tard es van fundar el Cos de fabricants de Teixits i Filats de Cotó (1799-1820) i la Comissió de Fàbriques de Filats, Teixits i Estampats de Cotó (1820-1847). L'objectiu primordial d'aquestes associacions era promoure el cotó colonial, tot i que també es posava èmfasi en incentivar la millora tecnològica a les empreses; principalment, però, la tasca d'aquestes organitzacions empresarials girava al voltant de la defensa a ultrança d'una política econòmica proteccionista. Les associacions plegaven esforços per aconseguir més eficàcia en la lluita prohibicionista, esforços que es materialitzaven de diferents maneres: escrits i publicacions, campanyes a la premsa, comissions a Madrid, etc.

Durant l'època moderada (1844-1854), la indústria catalana va experimentar un creixement considerable, no exempt de problemes diversos, entre els que destaquen l'entrada en vigor d'un

aranzel lliurecanvista i la represa de la guerra carlina, la dels Matiners. Això provocà la floració d'un seguit d'institucions defensores de la indústria, entre les qual cal destacar la fundació de l'Institut Industrial de Catalunya, hereu de la Comissió de Fàbriques.

L'Institut Industrial de Catalunya fou l'entitat que tingué una major importància. El marc concret en que es va fundar ve marcat principalment per l'ambient revolucionari dels primers mesos de 1848, en que els obrers havien protagonitzat diversos conflictes, per la segona guerra carlina que havia pres una nova embranzida, i per la qüestió aranzelària. Nasqué com una associació industrial que pretenia la producció a la indústria mitjançant dues línies d'actuació: d'una banda, el perfeccionament i la millora tecnològica, i de l'altra, la difusió d'una mentalitat favorable a la indústria tant per part de la població en general com per part d'altres forces socials, polítiques i econòmiques d'arreu de l'Estat espanyol. L'entitat va esdevenir una força important en l'àmbit socioeconòmic i polític català, aglutinant una gran part de la naixent burgesia catalana del moment que girava entorn dels interessos industrials amb una voluntat de tirar endavant un projecte de creixement econòmic i de modernització, que topava amb la visió més agrarista de la resta de l'Estat.

El Foment del Treball Nacional, una patronal que perviu a l'actualitat

Durant el primer tram de la Restauració, sistema polític instaurat el 1876, la conflictivitat social va portar la patronal del tèxtil catalana a actuar en dos fronts diferents. Per una banda, alumbrà un model autòcton i singular d'organització fabril i laboral, la "colònia industrial". Durant les dècades de 1870 i 1880, gairebé el 40% de la població obrera catalana que treballava a la indústria del cotó passà a treballar a les colònies. La gran majoria es van instaurar en la Catalunya interior i fluvial. Per les seves característiques, Prat de la Riba argumentava que podien ser el millor antídote contra la conflictivitat social. D'altra banda, a les ciutats industrials va sorgir un associacionisme econòmic de defensa d'interessos amb l'aparició de noves associacions i la consolidació de les ja existents va prendre especial rellevància. Les que van presentar un major protagonisme van ser les corporacions industrials que continuaren centrant la seva actuació en la lluita per un aranzel proteccionista. Algunes d'aquestes associacions integrades majoritàriament per industrials del tèxtil iniciaren en aquesta etapa un procés de fusió que culminà el 1889 amb la creació del Foment del Treball Nacional, organització patronal que perviu a l'actualitat. Amb 2000 socis a principis dels anys noranta, era l'associació més important de l'època.

Des dels seus inicis el Foment es constituí com un grup empresarial de gran envergadura, amb una projecció inicial que anava més enllà dels límits de Catalunya, intentant establir pactes amb grups

empresarials espanyols. Entre els patrons, el Foment feia una tasca important, ja fos com a oficina central, ja com a intermediari i representant dels seus negocis, bé com a promotor dels progressos tècnics i econòmics.

Com a corporació econòmica, el Foment articulava petits, mitjans i grans patrons, però les seves juntes directives estaven formades pels grans industrials catalans. Molts d'ells van ocupar càrrecs polítics, però aquesta militància no se supeditava a un partit específic, sinó que la pluralitat política dels socis del Foment era una constant. Tanmateix, la patronal catalana actuava més com un grup de pressió a nivell individual i d'institució, mitjançant l'amistat amb homes influents dins el sistema polític de la Restauració, que com a grup polític integrat en la direcció de l'Estat.

Al llarg del segle XIX, la burgesia catalana, a més d'enrolar-se en el Foment, va anar creant associacions a fi d'utilitzar-les com a instruments de defensa dels seus interessos (Lliga de Defensa Industrial i Comercial, Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Cambres Oficials d'Indústria, de Comerç, Gremi de Fabricants de Sabadell, Institut Industrial de Terrassa, Cercle Mercantil, Industrial i Agrícola d'Igualada...).

Des de finals del segle XIX, però, la patronal catalana començà a organitzar-se en un altra mena de societats, que tenien un caràcter de resistència. Aquest associacionisme seria diferent, tot i que estaria estretament relacionat, del genèricament econòmic i corporativista de la burgesia, la qual, com hem vist, ja s'organitzava en associacions de tot tipus (però els estatuts del Foment del Treball Nacional, per exemple, prohibien a aquesta entitat actuar com a societat de resistència). Això implica, necessàriament, que quan es parla d'aquestes noves associacions es faci un ús restrictiu del concepte de patronal i s'identifiqui amb la idea de l'associacionisme patronal de resistència i en relació directa, principalment, amb la conflictivitat social. Aquesta particularitat és la que estableix la diferència entre aquestes organitzacions, o sindicats, de resistència, com la Federació Patronal de Barcelona/Catalunya, i una entitat com el Foment del Treball Nacional.

En les albors del segle XX: les societats patronals de resistència

L'apogeu de l'associacionisme va sorgir amb la promulgació de la llei general d'associacions de 1887, la qual reglamentà el dret d'associacions reconegut després de la revolució de 1868. Des de llavors, per a obtenir la seva legalització formal, les societats patronals havien de presentar els seus estatuts al govern civil, on eren legalitzades. Per tant, els llibres d'expedients d'associacions constitueixen la font documental més important per a quantificar amb el màxim grau de rigor possible el

nombre de societats legals. La consulta d'aquestes fonts permet afirmar que, a Catalunya, durant els anys 1887 i 1923, moment en el qual Primo de Rivera va posar fi el sistema liberal, les associacions o sindicats patronals van experimentar una forta embranzida. En el creuament dels segles dinou i vint, i sobretot a partir del terror que la vaga general de 1902 va aixecar entre la classes econòmicament dominants, la patronal catalana accelerà aquest procés d'autoorganització. Els sectors industrials on l'organització patronal va tenir una major incidència van ser la construcció, la fusta, el tèxtil i el metall. Una altra gran organització patronal -la Unió Gremial- articulava els petits comerciants i altres grups socials, com els artesans. La ubicació d'aquestes associacions coincidí amb els punts geogràfics industrialment més desenvolupats, amb les zones on també proliferaven les societats obreres: Terrassa, Sabadell, Igualada..., a més del lideratge de la ciutat comtal.

Les societats patronals que començaren a aflorar en aquesta etapa naixien amb una voluntat de ser i comportar-se com a veritables associacions de resistència. Curiosament, al llarg dels anys, aquesta estructuració empresarial es va dur a terme seguint més o menys les pautes organitzatives utilitzades pels treballadors; en realitat, es pot dir que entraren en una relació dialèctica. Ambdues parts en lluita s'estimulaven i imposaven recíprocament les mateixes estructures associatives; ambdues, també, sovint empraven mesures coercitives respecte a membres de la seva classe per a que s'organitzessin; i, per últim, tant els confederals com la patronal, des dels seus sindicats de resistència, defensarien que l'acció directa -negociar les dues parts sense la intervenció estatal- era la fórmula ideal per a tractar els problemes de caire laboral.

El paper que aquestes associacions patronals van tenir fou, en primer lloc, d'enfrontament directe amb l'element obrer, creant caixes de resistència, que permetien aguantar vagues i locauts. En segon lloc, establint diversos tipus de control entre els seus treballadors: per exemple, aprofitant els contactes que els empresaris mantenien entre si a la seu de les societats, bescanviaven llistes dels obrers considerats com a agitadors professionals o que causaven problemes (a partir d'aquestes llistes era fàcil no contractar o acomiadar els obrers sindicats, i donar feina a treballadors que no pertanyessin a cap sindicat). En tercer lloc, servint com a entitats que dirimien els conflictes plantejats entre els propis patrons, obligant-los a resistir en cas d'una vaga i de no cedir individualment davant les peticions dels seus obrers. I, per últim, fent de grup de pressió davant dels poders locals -Ajuntament i Diputació- i d'un govern que des dels inicis del segle vint es mostrava cada vegada més inclinat a una legislació reformista, en un intent de pal·liar la conflictivitat social.

L'habilitat d'un gran nombre d'empresaris barcelonins per a mobilitzar-se es va posar de manifest en la dècada que transcorria entre 1900 i 1910. Alguns d'ells, dedicats a treballs de tipus artesanal, patien la

marginació pròpia d'uns oficis que es veien desplaçats pels canvis que acompanyaven el procés d'industrialització. Altres, antics obrers, s'havien incorporat recentment al món empresarial. En els seus inicis, les societats de resistència agruparen només a patrons d'un mateix ofici i localitat. Tanmateix, un seguit d'esdeveniments fou la causa d'un canvi en l'actitud de la patronal, sobretot en la de la construcció, sector que adquiria un gran desenvolupament en el marc d'aquella Barcelona en expansió i que resultà líder en el procés organitzatiu de l'empresariat català. Un any després de l'esclat de la Setmana Tràgica, l'any 1910, a Barcelona es va fundar la Confederació Nacional del Treball (CNT). En el seu congrés fundacional, els cenetistes declararen que el sindicalisme havia de ser un mitjà de lluita que possibilités un canvi revolucionari, que la vaga general seria revolucionària i que només es propagaria quan es tingués la seguretat que seria secundada a tot l'Estat (la qual cosa implicava fer propaganda del sindicat en altres regions espanyoles). Assumit aquest conjunt doctrinal, els anarcosindicalistes van afirmar ser l'alternativa revolucionària al sistema. Poc després, una sèrie d'associacions patronals dels rams de la construcció, fusta i metall, s'articulaven i com a resultat es legalitzava una primera federació patronal: la Federació de les Indústries de la Construcció (embrió de la Federació Patronal de Barcelona). Estava liderada per dirigents de la societat patronal que enrolava els contractistes d'obres que s'havien articulats a finals del segle dinou.

Així, a finals de 1910, a Barcelona alguns obrers i patrons col·locaren les bases que permetrien el desenvolupament d'un nou i original model d'ordenació del món laboral: d'un sindicalisme obrer i patronal. Un model encara embrionari però que, sens dubte, els líders sindicals d'ambdues formacions antagòniques van percebre com el paradigma ideal per a exportar a la resta d'Espanya. Entre la patronal, el procés més rellevant el van portar a terme els industrials de la construcció i del metall.

A aquestes dues importants federacions patronals durant l'any 1913 se les sumà el sector del tèxtil. Com a resposta a una imponent vaga que va tenir lloc en aquest sector, alguns patrons del tèxtil estructuraren una organització, la Federació de Fabricants de Filats i Teixits de Catalunya. Es va vertebrar a partir d'unes associacions empresarials que es venien articulant des de finals de segle dinou. En general estaven liderades per grans empresaris, molts dels quals eren dirigents del Foment del Treball Nacional. A diferència del metall i la construcció, aquesta federació va fixar la seva àrea d'influència només en el territori català.

La incidència a Madrid

La presència d'empresaris enrolats a associacions patronals catalanes a Madrid per a intercedir en favor de la indústria en casos puntuals ja s'havia iniciat l'any 1829. Però una representació plena

dels interessos catalans no es va donar fins l'any 1835, amb els liberals en el poder. Els catalans anaren descobrint la necessitat d'assegurar-se una força que fes pressió prop dels elements decisoris. Els fabricants veien les possibilitats que els obria el mercat espanyol, però s'adonaven també de la necessitat d'una legislació proteccionista per assegurar-se aquest mercat. Van ser conscients del que es jugaven a Madrid, i es van decidir a conquerir l'Estat. Es pretenia que l'Institut Industrial d'Espanya fes de la industrialització una causa comuna que tot l'Estat havia de defensar. Però la vida d'aquesta associació va ser curta. Tot indica que a partir de 1846 va desaparèixer la seva activitat. Va tenir una escassa incidència perquè estava allunyada dels centres industrials i vitals del país. La majoria de fabricants creien que si es volia aconseguir quelcom ho havien de fer els interessats i, si calia, ja es faria una comissió que es desplaçés a Madrid i d'una manera més directa defensés els interessos de Catalunya; però les decisions de política econòmica es prenien a la capital d'Espanya, i aquesta dicotomia estarà present en les actituds dels industrials catalans durant aquests anys.

Així arribem a la segona dècada del segle vint, concretament al 1913. Llavors, els empresaris del metall van celebrar a Barcelona un Primer Congrés Patronal Nacional d'Indústries Metal·lúrgiques, destinat, entre altres coses, a combatre les noves mesures aranzelàries. Durant les sessions es va decidir constituir una Associació Nacional d'Indústries Metal·lúrgiques, que tindria la seu a Madrid. Per la seva banda, els patrons enrolats en la Federació de les Indústries de la Construcció de Barcelona van ser els principals auspicadors d'un Primer Congrés Patronal Espanyol. Es va celebrar a Madrid, l'any 1914, i durant els seus actes es fundà la Confederación Patronal Española, la seu de la qual radicaria també a la capital de l'Estat. Constituïda per federacions patronals regionals, des de la seva aparició aquesta entitat mai no va ocultar la naturalesa dels seus objectius: articular les classes mitges espanyoles en federacions patronals regionals i oferir al govern una organització corporativa de les relacions de treball. Ambdues organitzacions patronals, la del metall i la de la construcció, situaren la seva seu a Madrid tot i haver estat auspicades, i després controlades, per empresaris catalans. El col·locar a Madrid uns organismes unitaris assentats en els sindicats patronals, al marge dels partits polítics, revelà un cop més el recel que els industrials catalans albergaven envers la classe política i envers el mateix Estat, però a l'exportar" a Espanya aquest model, les organitzacions patronals, els empresaris catalans estaven alentant als grups industrials a integrar-se en un mateix programa, per la qual cosa tenien que renunciar a certs plantejament de caire nacionalista.

L'aposta per la unitat: la Federació Patronal de Barcelona o el Sindicat Patronal Únic

A Catalunya, el moment històric on es va produir una articulació més notable de la societat civil va tenir com a marc la Primera Guerra Mundial. L'esclat de la contesa, el 1914, demorà, tot i que sens

dubte radicalitzà, un procés revolucionari ja obert amb anterioritat. Passats els primers moments d'incertesa, la neutralitat espanyola oferí a la burgesia la possibilitat de realitzar grans negocis en el sector de l'exportació. Però, en general, els beneficis obtinguts en aquella conjuntura no van ser destinats en millorar la infraestructura de les empreses, sinó que es van invertir en bens suntuaris. En ser una expansió fictícia, quan les comandes de l'estranger es van reduir, l'economia catalana patí una dura regressió. Llavors, algunes fortunes trontollaren, la immigració forçada dels últims anys es tornà un sobrant humà de difícil adaptació i, tal i com passava entre la classe obrera autòctona, s'anà encomanant de la febre revolucionària que envaïa algunes terres d'Europa. El terreny quedava abonat per a que germinés la violència.

En l'àmbit obrer, el triomf dels bolxevics va propiciar un canvi en l'estructura organitzativa dels anarcosindicalistes. Durant el juny de 1918 celebraren el Congrés de Sants, on es ratificaren en la línia sindicalista, en l'apoliticisme, en el rebuig dels polítics professionals en el si de la CNT i en la imposició del sindicat únic o d'indústries, substituint així els vells sindicats d'ofici. El sindicat va experimentar un creixement sorprenent, de tal manera que el 1919 els seus líders es permetien afirmar que comptaven amb 400.000 afiliats. Davant d'una classe obrera així sindicalitzada, la patronal catalana es preparà per a donar una resposta de tipus sindical.

A l'igual que en altres zones d'Europa, el 1919 les ciutats industrials de Catalunya van ser escenari permanent de conflictes, on els obrers perseguïen la revolució i els patrons utilitzaven qualsevol mitjà per a neutralitzar-la. De manera mimètica als empresaris de certs països europeus, en els ambients patronals catalans la discussió sobre el model d'organització política de la societat resultà llavors quotidiana, i alternà amb el discurs que demanava una major repressió. La resposta a la radicalització social de 1919 no generà una complicitat entre el govern i les classes patronals, per la qual cosa creà un ambient propici per a una autoorganització de les forces patronals. La conflictivitat social afavorí el creixement i triomf d'una associació patronal que ara es donava a conèixer a la llum pública i que tenia la intenció d'esdevenir un Sindicat Patronal Únic: la Federació Patronal de Barcelona. Liderada per industrials de la construcció, era la continuadora directa de la federació que l'any 1910 havia enrolat els industrials del ram de l'edificació i del metall. En la conjuntura d'una vaga general, la burgesia la va percebre com una plataforma unificadora de les estratègies polítiques i econòmiques d'una classe social dividida, que es considerava amenaçada pels anarco-sindicalistes i amb una escassa representació política, i la Federació Patronal de Barcelona va esdevenir el pal de paller de la burgesia catalana.

Durant l'especial conjuntura de 1919, a la ciutat de Barcelona, a més d'enrolar-se massivament en la Federació Patronal, la patronal es va dotar d'una institució que, en cas de decretar-se l'estat de guerra, el permetria sortir al carrer amb l'arma al braç i escorcollar i detenir els sindicalistes. Es tractava del Sometent, un cos compost de civils que funcionava al camp i a les petites ciutats des de l'època medieval, però que des d'ara funcionaria també a la ciutat comtal. Sota el comandament del capità general de Catalunya, durant la vaga general de principis de 1919 uns 15.000 sometenistes van sortir als carrers barcelonins, posant de manifest que entre la societat civil d'ordre s'estava produint un procés important de militarització.

El desafiament obrer, l'establiment del decret de la jornada de vuit hores el tres d'abril de 1919 després d'una vaga imponent (la de la Canadenca) i la negativa del govern a les constants demandes de sindicació obligatòria radicalitzava les posicions de la Federació Patronal. Respecte a la seva actuació, el més destacat d'aquest període, 1919 i principis de 1920, va ser el decretar un locaut que durant més de dos mesos va tenir aturada la vida laboral de bona part de Catalunya. Durant el locaut, la patronal va estrènyer més els vincles amb l'exèrcit, s'apropà al rei i intentà, sense aconseguir-lo, exportar el clima de mobilització que vivien les zones industrials catalanes a altres zones d'Espanya. Aquest fracàs, la negativa del rei a recolzar la proposta de patrons i militars i la divisió de l'exèrcit van impedir que triomfés un cop d'estat que havia estat ordit pel tàndem format pels patrons i militars barcelonins.

Repressió i corporativisme

A mesura que el procés d'industrialització s'afermava, trobar els mecanismes adequats per a controlar els obrers constituí en tots els països en desenvolupament el punt de trobada en el que van confluïr aquells publicistes més lligats a la burgesia i a la defensa de l'ordre social. Des dels inicis de la industrialització es va posar de manifest la presència de les masses en la vida pública. Al llarg dels anys, la creixent conflictivitat social, la incipient intervenció estatal en la regulació laboral i la sensació d'indefensió davant d'un Estat que no aplicava una repressió eficaç per a sufocar els conflictes en els seus inicis van anar produint canvis substancials en l'actitud i en els plantejaments doctrinals entre els dirigents de les organitzacions empresarials.

Aquests elements van propiciar que d'entre els publicistes vinculats a les associacions patronals emergís una altra doctrina que també posava èmfasi en la integració del moviment obrer. La patronal sabia que la repressió no podia ser la sortida a llarg termini, entenia que calia trobar una altra via, més ideològica i més global. A poc a poc, en el discurs paternalista anteriorment enunciat es van introduir nous matisos. Sempre sobre la base de demanar al govern la sindicació obligatòria, i sota la influència

de la ideologia sustentada pel catolicisme social, el llenguatge anà evolucionant fins a arribar a l'elaboració d'una doctrina que és pilar en el pensament corporativista: la col·laboració de classes. Es va insistir en que la creació de riquesa i l'avanç envers el progrés era una empresa comuna a tots els homes, a la que se subordinava les diferències de paper entre l'empresari i el treballador. Això permetia afirmar que ambdós eren "productors". Només era necessari trobar un organisme on aquests "productors" actuessin units, un organisme que excloués també els extremistes d'un i altre signe. Apel·lant a Torras i Bages i Prat de la Riba, es reivindicà la tradició catalana en el que respecte a les relacions laborals, basada en gremis, o corporacions. Suposadament, els gremis possibilitarien la col·laboració i l'harmonia entre les classes socials. Es va justificar doctrinalment aquest projecte corporatiu dient que els sindicats paral·lels -constituïts per patrons i obrers per separat- eren instruments de lluita, en lloc de mitjans de pacificació. S'afirmava que aquesta mena de sindicats eren aliens a la naturalesa del treball industrial, a la qual es considerava composta pel treball de l'obrer, de l'empresari i del capital acumulat. Així, si la naturalesa del treball era una unitat composta no hauria de disgregar-se, i, per tant, era necessari que els seus components estiguessin reunits en un organisme que els garantís aquesta unitat. A partir d'aquesta argumentació és com s'arribava a plantejar la necessitat de crear gremis. Des de finals del segle dinou, aquest llenguatge anà impregnant el teixit social que envoltava una gran part de la burgesia catalana (i europea), i alternà i va conviure amb aquest altre discurs que defensava la pràctica de la repressió. Es tractava de trobar alguna fórmula que evités la fallida de les relacions capitalistes, considerades lògicament per la patronal com a innegociables. Igualment, des de finals de segle, des de les associacions patronals es venia demanant la supressió d'un Parlament liberal per un sistema de representació orgànica, on els interessos de la patronal estiguessin representats directament per homes dedicats a la producció, no per polítics tradicionals. Cal destacar que el corporativisme implantat per la dictadura de Primo de Rivera va recollir sols en part aquestes propostes, només els Sindicats Verticals creats pel règim franquista van donar consistència a l'aspiració formulada insistentment per la patronal catalana relativa la sindicació obligatòria i única i a l'establiment de Gremis.

Paral·lelament a l'elaboració d'aquests discursos corporatius, fins la insurrecció militar de l'estiu de 1936, en diferents moments una bona part de la patronal catalana enrolada en associacions va confiar i demanà suport a l'exèrcit com a instrument per a imposar l'ordre social amenaçat per un bel·ligerant moviment obrer. Un ordre social que suposadament no era suficientment controlat per uns governs que temien emprar una repressió massa forta a Catalunya i provocar així una onada revolucionària que s'estengués a altres llocs d'Espanya. Durant moltes dècades, els diferents governs espanyols van estar condicionats per l'amenaça d'una revolució que els arribava des de l'esquerra, però també per l'amenaça d'uns militars que comptaven amb el suport que els proporcionaven les organitzacions

empresarials. En diferents moments àlgids de conflictivitat social, la patronal es trobà situada entre Governació Civil i Capitania, entre el poder civil i el militar. Es va situar al costat del govern quan a través d'un governador de línia "dura" aquest li garantia l'ordre social, però no dubtà en enfrontar-se'l obertament i reclamar ajut als militars quan els estaments civils no garantien la pau social. Igualment es pot dir respecte a la catalanitat de la burgesia, tradicionalment condicionada als seus interessos de classe. Quan se sentia amenaçada pel desafiament obrer abandonava projectes propis i invocava l'empara de l'Estat central. Alhora buscava suport en l'empresariat espanyol, sobretot el madrileny, amb la finalitat que el servís per a reforçar el caràcter sectorial de l'agrupació. Comptar amb el suport de la patronal de la resta de l'Estat es percebia com quelcom inqüestionable si es volia aturar una possible revolució dels anarcosindicalistes catalans. En definitiva, l'allunyament dels centres de decisió política va condicionar l'actitud dels empresaris catalans. Entre les organitzacions patronals es generalitzà el convenciment que la solució dels problemes es trobava en els mateixos medis empresarials, i aquest convenciment es va plasmar, com s'ha vist, en una autoorganització a l'entorn d'un gran nombre d'associacions que es van anar creant durant les primeres dècades del segle vint, i en buscar un recolzament en l'exèrcit.

A les portes d'un cop d'Estat

A les vigílies del cop d'estat que portà al poder Primo de Rivera, Barcelona esdevingué de nou un polvorí. La CNT es reorganitzava després del parèntesi que va representar el pas pel Govern Civil de Martínez Anido (desembre de 1920 a octubre de 1922), el qual va clausurar la CNT i perseguí els seus quadres dirigents, i tornava a plantejar un gran nombre de conflictes. Durant la primavera i l'estiu de 1923, entre la patronal es generalitzà de nou la idea que la solució dels problemes es trobaven en els propis medis empresarials que detentaven el poder econòmic. Per tant, des de la mateixa directiva de la Federació Patronal s'instà a l'organització. Però durant els gairebé dos anys de mandat d'Anido la Federació havia perdut poder de convocatòria. Així, a diferència de 1919, ara prenia la iniciativa en el procés de mobilització patronal la Cambra de Comerç de Barcelona. La seva actuació va seguir els mateixos passos que la Federació Patronal havia fet a finals de 1919 i principis de 1920. A instàncies del president de l'entitat, diversos representants d'associacions patronals van formar una Comissió Permanent, que va contactar amb Primo de Rivera. Aquesta decisió es portava a terme amb un objectiu bàsic: posar al corrent al capità general que tan sols es confiava en l'actuació de l'exèrcit. Un segon pas important de la patronal va ser aproximar-se a la patronal espanyola, i un tercer dirigir un missatge al rei (que ara tenia el mirall d'Itàlia, on Mussolini havia respectat la monarquia), demanant-li que no negués la seva intervenció en aquests moments d'angoixa.

Tot i que durant la primavera i l'estiu de 1923 diverses localitats de Catalunya van viure un clima de tensió social, la gran acceptació de la dictadura de Primo de Rivera, el consens general que l'avalà, només pot entendre's per la importància que la ideologia antiliberal havia assolit en aquella societat. No tant sols les associacions patronals es van apuntar a una sortida autoritària, sinó que a l'aposta es van sumar un gran número de jutges, funcionaris... Àdhuc l'elit política de la Lliga Regionalista entregà el país a un dictador. Tothom es va apuntar a una revolució propiciada des dalt que prometia neutralitzar la d'abaix, tots apostaven per un "cirurgià de ferro" que prometia portar a terme la regeneració del país, a l'igual que ho havia promès el general Polavieja en un ja llunyà finals del segle dinou.

Durant la dictadura de Primo de Rivera

En un principi, les reaccions de les associacions patronals davant del triomf del cop d'Estat de Primo de Rivera i del règim que es va implantar van ser totalment favorables. El pronunciament va suposar la clandestinitat pel sindicat confederal i la ruptura amb el sistema de partits. Per dissenyar la nova estructura política i projectar el model de societat que substituïria l'anterior, el Directori recorregué a un conjunt de creences: regeneracionisme, catolicisme social i corporativisme. Tot i que l'alternativa corporativista no es va plasmar amb el cop, es va anar dibuixant a mesura que el nou règim s'estabilitzava, sobretot amb l'Organització Corporativa Nacional, creada el 1926, piràmide de Comitès Paritaris. A través d'aquest model corporatiu d'arrel catòlic-social, es tractà d'harmonitzar les relacions laborals, però no es van arribar a aconseguir els resultats previstos. Era un corporativisme definit en un sentit ampli, que descrivia un sistema de mediació d'interessos entre els grups organitzats i l'aparell estatal, amb funcions prioritàriament consultives. Des del primer moment de l'aparició de l'Organització Corporativa Nacional es va produir un enfrontament entre l'estratègia que subjacia a la política social del règim i les organitzacions patronals, que consideraven molt perillós un projecte que afavoria i impulsava la mobilització i organització sindical obrera, principalment la de la Unió General de Treballadors (UGT). Per aquest motiu van frenar la seva aplicació. L'any 1927 va sorgir l'Assemblea Nacional de la Dictadura, que fou la primera Cambra de representació corporativa a l'Europa de la postguerra concebuda com a apolítica. A través d'ella, les forces patronals participaren finalment en organismes consultius de l'economia.

Però la dictadura no recollia les propostes que giraven a l'entorn del model de sindicació professional obligatòria per a patrons i obrers. Primo de Rivera no aconseguí eradicar la conflictivitat social, ni tancar el camí a la instauració de la República. D'aquí que l'aixecament militar del divuit de juliol de

1936, entès com una operació quirúrgica encaminada a extirpar fins les arrels el moviment obrer organitzat, tingué el seu origen en la consciència del fracàs de Primo de Rivera.

La patronal a la Segona República

La proclamació de la Segona República, l'abril de 1931, es va inscriure dins una conjuntura econòmica gens favorable. Si la Dictadura de Primo de Rivera havia coincidit, en general, amb un període d'expansió econòmica mundial, la República ho va fer amb un context de depressió. Durant els anys de política republicana, la vida econòmica catalana no va poder deslligar-se de la situació de crisi mundial i va tenir escasses perspectives de creixement. La contracció va ser particularment important en el comerç exterior, que descendí de manera espectacular. A aquesta situació s'ha d'afegir el problema que representava l'emigració de capitals, i el no menys important del comportament d'una part de la premsa madrilenya, i d'entitats d'altres zones d'Espanya, que incitaven els consumidors a prendre certes mesures contra els produccions catalanes, sota l'argumentació que els catalans eren separatistes. Tot això va repercutir en l'increment de l'atur forçós obrer, que constituí el factor més significatiu de les tensions d'aquella societat. Principalment afectada resultà la ciutat comtal, punt preferent de destinació de l'obrer agrícola que arribava de diverses zones d'una Espanya pobre i endarrerida.

Així, el moviment obrer, reprimat durant la dictadura, ressorgí de manera potent a la tardor de 1930. Amb la proclamació de la República, que va portar la legalització de la CNT, aquesta organització experimentà un notable creixement i els anarcosindicalistes van aprofitar les possibilitats que els oferia la nova situació, principalment en ser reconegut el dret de vaga il·legal durant la passada dictadura, per a tractar d'aconseguir una sèrie de millores. Els sectors més extremistes fins i tot es van plantejar generar una dinàmica de conflictivitat social amb la finalitat de desestabilitzar el sistema, posar fi a una República que consideraven burgesa i establir el comunisme llibertari.

Un mes després de proclamada la República, pel maig del 1931, sota la iniciativa del Foment del Treball Nacional, la patronal catalana començà a mobilitzar-se, primer arreu de Catalunya i després a tot Espanya. L'objectiu era aconseguir una cohesió patronal que tingués prou importància per a influir sobre el govern. Les associacions patronals catalanes (Cambres Oficials, Unió Industrial Metal·lúrgica...), encapçalades pel Foment del Treball Nacional, van recollir també el suport de seixanta entitats espanyoles. Llavors, la patronal envià un document al govern anunciant que s'havia cohesionat com a classe en un front únic i manifestà la seva voluntat que aquest bloc col·laborés amb

el govern. La patronal, un cop cohesionada, una de les demandes més significatives que va fer al govern girà sobre la qüestió sindical.

Tanmateix, durant la República, l'organisme més important on es va estructurar la patronal catalana va ser la "Junta de Enlace de las Sociedades Económicas de Cataluña", fundada el 1933. Va estar integrada pels presidents de les societats adherides que agrupaven els diferents rams de la producció. Com a líder va ser anomenat Lluís Bosch-Labrús, president del Foment. Aquesta Junta tindria una comissió permanent constituïda pels presidents d'algunes de les entitats enunciades i, en teoria, faria diverses funcions, entre elles la de escoltar i respondre les consultes i els dubtes que poguessin tenir els empresaris. En realitat, aquesta entitat va servir d'element aglutinador de les forces econòmiques catalanes. En mans dels empresaris, actuà com una veritable eina de pressió i durant aquests anys de la República, i fins la Guerra Civil, va participar constantment en la vida social i econòmica catalana.

El franquisme

El final de la guerra civil amb el triomf de l'exèrcit franquista i la instauració del Nou Estat va suposar per a la burgesia industrial catalana, una gran part de la qual retornava ara després d'haver abandonat Catalunya els primers temps de la contesa, la restauració de l'ordre social i la recuperació de les seves propietats incautades durant la guerra. A més, la implantació del règim franquista comportà la prohibició de totes les organitzacions socials (polítiques, sindicals, culturals...) i la destrucció d'aquelles que es consideraven contràries al nou sistema polític. Es va crear un marc legal nou i unes institucions noves d'acord amb la idea d'enquadrar-hi tota la societat. Això formava part del projecte contrarevolucionari començat el 18 de juliol de 1936, que pretenia la destrucció de la República i de tot el que aquesta representava. El triomf dels militars no significà el restabliment de la situació anterior a 1936, ni tant sols l'existent en 1931. Inspirant-se en els feixismes europeus, el Nou Estat es va assentar sobre institucions noves, tot i que existien continuïtats personals clares.

El règim franquista es deia portador d'un nou ordre, harmonicista, superador de la lluita de classes, però va posar les bases d'una organització sindical que tenia la pretensió d'impossibilitar que el sistema econòmic, polític i social tornés a ser amenaçat. Amb aquesta finalitat, l'any 1940 es va implantar l'Organització Sindical Espanyola (els Sindicats Verticals). Segons el projecte nacional-sindicalista, els sindicats verticals havien d'enquadrar tota la vida econòmica del país. Si reflexionem, observem que amb això es feia realitat un vell somni de la patronal catalana, perquè en aquesta organització s'havien d'integrar forçosament tant els empresaris i llurs organitzacions com els seus treballadors; tots els integrants de la producció, amos i obrers, passarien a ostentar la categoria de

productors. L'Organització Sindical Espanyola tenia com un dels seus objectius primordials el control d'una classe obrera amb una llarga tradició associativa i, com hem vist, durant alguns períodes revolucionària. Pels empresaris, pel contrari, la nova estructura suposava el restabliment de les relacions tradicionals de dominació entre propietaris i assalariats.

Dins dels Sindicats Verticals els obrers i els patrons no tenien la mateixa representació. Els treballadors només podien ocupar el primer esglaó representatiu, l'enllaç sindical i el jurat d'empresa; els càrrecs superiors de representació en la jerarquia estaven dominats per l'aparell del Moviment. Pel contrari, els industrials no van patir la intromissió dels falangistes, de manera que el Sindicat Vertical, en la seva vessant patronal, va ser autènticament representatiu dels interessos empresarials. A més, els empresaris van tenir, des dels primers anys, la possibilitat de mantenir unes associacions que ja els havien articulats en el passat: gremis, consorcis... D'aquestes entitats sortirien després les persones que ocuparien càrrecs de representació en els Sindicats Verticals. Els empresaris del tèxtil van ser potser els que van tenir més possibilitats de vertebrar els seus interessos col·lectius, sobretot en el Servei Comercial Exterior de la Indústria Tèxtil Cotonera, que només estaria supeditada al president del Sindicat Nacional Tèxtil. Aquesta entitat, juntament amb el Gremi de Fabricants de Sabadell i l'Institut Industrial de Terrassa es convertiren en les veritables patronals del sector respectiu.

Tot i que la intenció del nou règim era que el Sindicat Vertical enquadrés tota la vida econòmica del país, la realitat canviant va obligar a modificar aquesta teoria tant rígida. Els industrials de les tres branques bàsiques de la indústria catalana del moment: tèxtil, metal·lúrgia i químiques van dotar-se de unes organitzacions específiques. Una bona part dels dirigents de les associacions patronals que tornaren a tenir més o menys vigor en el nou règim eren els mateixos que les havien dirigit abans de la guerra.

Un dels canvis més importants va ser la hibernació del Foment. Va tenir un paper purament simbòlic, però aconseguí no estar integrat en l'Organització Sindical Espanyola. La institució va romandre en estat latent, com a administradora del seu patrimoni. L'any 1968 l'entitat es trobava sense recursos i va demanar ajut a la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, la qual li prestà suport a canvi d'estar representada en la direcció de l'entitat. Continuà apareixent la seva revista *El Trabajo Nacional*, i els seus articles manifestaven una adhesió al règim superior a qualsevol altre publicació econòmica. Durant els anys seixanta, el Foment mostrava molt de recel davant de la incorporació d'Espanya al Mercat Comú.

Respecte les Cambres Oficials, cal destacar que van representar també un canal d'actuació important, especialment a partir de la unificació de la d'Indústria i la de Comerç i Navegació, assolida el 1967. La Cambra de Barcelona esdevingué la principal interlocutora dels empresaris amb els tecnòcrates de l'aparell de l'Estat i en un suport de la nova política de liberalització econòmica encetada l'any 1959. La posició de la Cambra era favorable de la incorporació del país a la Comunitat Econòmica Europea. Elaborava les línies de política econòmica més adients als industrials catalans. En aquest terreny era l'entitat més influent de les que existien a Catalunya. Gaudia d'uns mitjans econòmics que no podien disposar la resta d'organitzacions empresarials, i es va convertir en el centre més important de les propostes de política econòmica elaborades a Catalunya. A la direcció de la corporació hi figuraven alguns dels homes més representatius dels sectors econòmics més influents, que en molts casos coincidien amb els alts dirigents del Sindicat Vertical. Complia la tasca d'elaborar les línies de política econòmica més adients als industrials catalans. En aquest terreny, era l'entitat més influent de les que existien a Catalunya.

També va tenir molta projecció el Cercle d'Economia, nascut al llarg dels anys cinquanta de la mà de joves membres de l'alta burgesia barcelonina. Va ser lloc de trobada dels dirigents de la vida econòmica: empresaris, economistes i polítics tecnòcrates. Defensava un model econòmic neocapitalista. Membres d'aquesta entitat cercaven els contactes amb els de la Cambra de Barcelona, perquè el Cercle era l'entitat que traçava una política econòmica a llarg termini.

Els empresaris catalans van qüestionar l'Organització Sindical Espanyola quan la van deixar de considerar l'instrument eficaç per a assegurar la pau social. Com a conseqüència, a les darreries dels anys seixanta les organitzacions patronals van iniciar un procés exigint una major llibertat en el contingut de la negociació col·lectiva, alhora que es demanava una major repressió a l'agitació reivindicativa. Als anys setanta, amb el creixement del moviment obrer, alguns industrials van acceptar eixamplar les limitades vies de representació dels treballadors.

La transició

Des del 1975, any en que morí en Franco, la trajectòria de la burgesia industrial catalana va ser coherent amb tot el que s'ha vist al llarg d'aquest treball. Durant la transició, l'opció política majoritària no va ser el nacionalisme ni el centrisme català, sinó el projecte centrista articulat des del govern. Una bona part de l'empresariat donà suport també al projecte reaccionari i anticatalanista d'Aliança Popular. Només quan la proposta de Convergència i Unió va esdevenir un mitjà útil per a contenir l'esquerra l'empresariat català -no sense reticències- es va apuntar al projecte nacionalista.

Per primer cop a la seva història, el 1976 el Foment del Treball Nacional tornà a constituir-se com l'organització representativa catalana. Llavors va començar a fer obertament de patronal, negociant amb els sindicats la política laboral. El nou Foment va estar format per la confluència de tres grups: els directius de l'estructura del Foment, els empresaris provinents de la Cambra renovada i unificada a impuls del Cercle d'Economia i els homes procedents del Sindicat Vertical. A diferència del que havia postulat anys enrera, una de les seves actuacions més destacada va ser impulsar una estructura patronal a nivell espanyol: la CEOE. Amb la fundació d'aquesta patronal de patronals que situà la seu a Madrid es complia un vell somni d'un sector de la patronal catalana, no del Foment del Treball Nacional que sempre havia apostat per una organització patronal única amb seu a Barcelona: articular l'empresariat espanyol en una associació patronal unitària, en la qual els patrons catalans tinguessin un paper destacat, i que estigués situada prop d'on emanaven les decisions polítiques.

Bibliografia utilitzada:

- BENGOECHEA, Soledad (1994): *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la Dictadura de Primo de Rivera* (pròleg de Pere Gabriel), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BENGOECHEA, Soledad (1998): *El Locaut de Barcelona (1919-1920). Els precedents de la dictadura de Primo de Rivera* (pròleg de Pere Gabriel), Barcelona, Curial.
- BENGOECHEA, Soledad (1998): "La burgesia catalana davant la proclamació de la Segona República", a *Revista de Catalunya*, núm. 126, pp. 37-52.
- BENGOECHEA, Soledad, *Reacció en temps de canvis. La patronal catalana davant la República, 1931-1936*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Històrics
- BRAVO, Montserrat & PALOMAS, Joan (1992): "Les corporacions industrials catalanes com a grups de pressió (1875-1895)", a *Catalunya i la Restauració, 1875-1923*, Centre d'Estudis del Bages, pp. 259-263.
- CABANA, Francesc (1996): *La burgesia catalana. Una aproximación històrica*, Barcelona, Proa.
- CABRERA, Mercedes (1983): *La patronal ante la II República, organizaciones y estrategias (1931-1936)*, Madrid, Siglo XXI.
- GARCÍA BALAÑÀ, Albert, (2009): "Trabajo industrial y política laboral en la formación del Estado liberal: una visión desde Catalunya (1848-1902)", en *Estado y periferias en la Espanya del siglo XIX. Nuevos enfoques* (S. Calatayud, J. Millán, M. C. Romeo, eds.), València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 263-314.

- CALVO, Àngel (1990): "El Foment del Treball Nacional davant d'un nou horitzó" , *L'Avenç*, núm. 138, pp. 54-58
- GOMEZ NAVARRO, José Luis (1991): *El régimen de Primo de Rivera. Reyes, Dictaduras y Dictadores*, Madrid, Cátedra.
- GRAELL, Guillermo (1911): *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona, Imp. de la viuda de Luis Tasso.
- IZARD, Miquel (1979): *Manufactureros, industriales y revolucionarios*, Barcelona, Crítica.
- JUTGLAR, Antoni (1966): *Els burgesos catalans*, Barcelona, Norfeu.
- MOLINERO, Carme & YSÀS, Pere (1991): *Els industrials catalans durant el franquisme*, Vic, Eumo.
- MOLINERO, Carme & YSÀS, Pere, "Entre el verticalisme i l'autonomia: la patronal catalana durant el franquisme", a *L'Avenç*, núm. 138, 1990, pp. 60-64.
- REY REGUILLO, Fernando, de (1992: *Propietarios y patronos. La política de las organizaciones económicas en la España de la Restauración (1914-1923)*, Madrid, Centro de Publicaciones. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.
- SÁNCHEZ, Alejandro (1990): "Els inicis de l'associacionisme empresarial a Catalunya", a *L'Avenç*, núm. 138, pp. 16-23.
- SELLÉS, Magda (2000): *El Foment del Treball Nacional, 1914-1923*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SOLÀ, Àngels (1993): "Els fabricants catalans en el segle XIX, algunes notes", a *L'Avenç*, núm. 169, pp. 22-25.
- SOLÀ, Roser (1997): *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VICENS VIVES Jaume & LLORENS, Montserrat (1961): *Industrials i polítics del segle XIX*, Barcelona, Vicens Vives.
- VIDAL-FOLCH, Xavier (1990): "La patronal de la transició democràtica", a *L'Avenç*, núm. 138, pp. 66-66-73.

Soledad Bengoechea, historiadora

http://www.vilaweb.cat/misc/pdf/index.php?url=http%3A%2F%2Fblocs.mesvilaweb.cat%2Fnode%2Fview%2Fid%2F253185%2Fpdf%2F1&filename=mesvilaweb_post_253185

les empreses vinculades a La Caixa. Una abraçada, Nando

[#19 – A game of thrones \(primera part\)](#)

Sovint sentim economistes liberals cantant els innumbrables avantatges del mercat lliure, de la imprescindible i inajornable desregulació i de la necessària desaparició del sector públic del món dels negocis. També sovint els seus executius o gestors model lideren companyies transnacionals que tenen un passat com a empreses estatals on s'hi ha abocat carretades de diner públic per fer-

les competitives. Individus etiquetats d'empresaris, de grans empresaris, millor dit, però que mai han arriscat ni un euro del seu patrimoni. En el cas d'Espanya això és molt evident. Fer un cop d'ull acurat a les principals empreses espanyoles cotitzades a borsa no només ens confirma aquesta tesi, sinó que a més ens dóna una idea de les correlacions de forces que dominen el país. Espanya ha estat tradicionalment dominada per la banca i les elèctriques, situació que es manté a l'actualitat amb petites modificacions: d'estar en mans de simples companyies subministradores d'electricitat hem passat a un concepte més ampli que es resumeix en l'anglicisme utilities (serveis públics), on hi podem incloure, a banda de les elèctriques, a les companyies de gas, telefonia o autopistes. L'altra modificació en aquest mapa és l'aparició dels contractistes d'obra pública, que han aixecat veritables imperis en els darrers anys.

Tot plegat es veu de forma [cristal·lina si fem una anàlisi del principal índex borsari espanyol, el cèlebre Ibx 35. El primer que sobta en mirar de prop aquest índex, és que, per bé que el formen trenta-cinc empreses, el pes de la majoria és irrellevant, ja que les sis més importants suposen prop del 70% del total de l'índex, o també les setze més grans representen gairebé el 90% del total. Com dèiem, de l'anàlisi d'aquests empreses gegantines de les que tots som clients es desprèn quina és l'estructura de poder a Espanya:](#)

De les setze, set són companyies d'utilities hereves d'empreses públiques, monopolis o operadores en mercats regulats (Telefónica, Iberdrola, Repsol, Gas Natural, Abertis, Red Eléctrica Española, IAG), quatre són bancs (Santander, BBVA, Caixabank, Popular) i dues són constructores (ACS i Ferrovial). Només dues de les setze són empreses "amb empresari": la Inditex d'Amancio Ortega i la multinacional catalana Grifols. També n'hi ha una difícil de classificar, com és Amadeus, la central de reserves de vols que treballa gairebé en exclusiva en aquest sector gràcies a que els seus accionistes són precisament línies aèries. El primer grup, el de les empreses regulades, encara més gran fins l'any 2009, quan Endesa encara no havia estat comprada per l'italiana Enel i [Union Fenosa encara no pertanyia a Gas Natural.](#)

Però qui mana a aquestes grans empreses? D'on provenen els seus màxims executius? Qui són els seus principals accionistes? En un mercat on la lliure competència arribés a tot arreu, segurament els millors professionals de [cada sector estarien liderant aquests national champions, però en això Espanya també és diferent. Convé mirar de ben a prop a cadascuna d'aquestes empreses per sortir de dubtes. Recordin que segons ens diuen sempre, l'òrgan suprem d'una societat és la junta general d'accionistes, que delega les seves funcions en el consell d'administració, representants, per tant, dels propietaris. Al final d'aquest seguit d'escrits traurem conclusions.](#)

Telefónica

Beneficiària durant dècades del monopoli de la telefonia a Espanya i empresa pública al llarg de bona part de la seva història. El president de la companyia és [César Alierta, nomenat l'any 2000 per substituir a Juan Villalonga,](#) que havia estat col·locat per Aznar quatre anys abans. No hi ha proves de que Villalonga fos el millor

executiu que hi havia disponible, però venia avalat per ser company de classe del mateix Aznar al Colegio del Pilar i també perquè el seu besoncle era Ignacio Villalonga, president del Banco Central durant tres dècades i estretament vinculat al règim franquista. Els excessos de Juan Villalonga a la presidència just quan s'atansaven unes eleccions generals van acabar amb la paciència de José María Aznar, que va decidir treure'l d'escena amb el beneplàcit dels accionistes majoritaris, el BBVA i "la Caixa". El substitut, com dèiem, va ser César Alierta, qui tampoc no es quedava curt alhora de mostrar llinatge: era fill de Cesáreo Alierta Perela, antic alcalde de Saragossa (avui en dia té un carrer en aquella capital) i president del Real Zaragoza durant el franquisme. Pel que fa als seus mèrits professionals, Alierta fill procedia de la presidència de Tabacalera, una altra empresa originalment pública, on havia estat designat a dit també per Aznar. Allà fumava havans mentre gaudia de la fortuna que havia aconseguit en vendre la seva societat de valors, Beta Capital, als holandesos de Mees Pierson. Precisament la seva afició als mercats de valors va estar a punt de provocar-li un disgust, quan l'any 1997 va fer servir informació privilegiada per guanyar uns tres-cents milions de pessetes en una operació borsària amb accions de la mateixa Tabacalera. Va ser jutjat i considerat culpable, però el delictes havia prescrit.

Els màxims accionistes de Telefónica són BBVA i "la Caixa" amb un 5,5% del capital cadascun. Formen l'anomenat nucli dur des de fa molt anys. Per sota està el fons d'inversió americà BlackRock, amb prop d'un 4%. En el consell d'administració trobem a dos representants de "la Caixa" (Isidro Fainé i Antoni Massanell), a dos del BBVA, a tres consellers executius (directius de l'empresa, entre ells el president César Alierta) i un munt de consellers "independents", que ho són per designació de la mateixa empresa i no pas com a representants dels accionistes. Entre aquests darrers trobem personatges com Pablo Isla Álvarez de Tejera (president d'Inditex i ex-president de Tabacalera, després anomenada Altadis, en substitució precisament d'Alierta), Gonzalo Hinojosa Fernández de Angulo (antic propietari de Cortefiel), Alfonso Ferrari Herrero (soci d'Alierta a Beta Capital), el català Carlos Colomer Casellas (fins fa poc propietari de Revlon), José Fernando de Almansa Moreno-Barreda, vescomte del Castillo de Almansa (cap de la Casa Reial durant deu anys) o Sir David Arculus (directiu d'O2 quan va ser comprada per Telefónica). Els consellers han anat acumulant accions de la companyia, de manera que Alierta, aprofitant els plans d'opcions per a directius que ell mateix dissenya, ja té una participació de més de 50 milions d'euros; Isidro Fainé totalitza més de sis milions, que no està malament per ser un empleat de "la Caixa". A més, Alierta, com a màxim executiu de l'empresa té assignat un sou al voltant dels 9 milions d'euros anuals. Els catorze consellers no executius, entre els que es troben tots els esmentats excepte Alierta, es van repartir l'any 2012 gairebé 3,6 milions d'euros pel sol fet de pertànyer al consell d'administració. El més beneficiat va resultar Julio Linares López, que com a compensació per la pèrdua de seves les funcions executives va rebre uns 33 milions d'euros. Molta generositat per a una empresa immersa en un ERO de prop de 7.000 persones i que l'any 2012 va deixar sense dividend als seus accionistes.

Iberdrola

Aquesta empresa és la resultant d'un seguit de fusions al llarg de més d'un segle. L'origen cal buscar-lo amb la creació d'Hidroeléctrica Ibérica l'any 1901 a Bilbao, amb el capital aportat pel Banco de Vizcaya, avui BBVA. Més tard, l'any 1944, van absorbir la també bilbaïna Saltos del Duero per crear Iberduero. Per altra banda, el Banco de Vizcaya i les famílies basques Urrutia, Oriol i Urquijo van fundar l'any 1907 la companyia

Hidroeléctrica Española (Hidrola), amb seu a Madrid. L'any 1992 es va produir la fusió entre Iberduero i Hidrola, que va donar lloc a Iberdrola, un gegant de l'energia que manté la seu Bilbao. L'any 2007 el BBVA, soci fundador, va vendre la seva històrica participació a elèctrica, mostrant al món que els temps estaven canviant i que en el banc ja no quedava rastre de les famílies de Neguri, representants de l'oligarquia basca.

El president d'Iberdrola és Ignacio Sánchez-Galán, un enginyer de Salamanca amb un ego infinit que va ser el primer en ocupar el càrrec sense procedir de l'elit biscaïna. Els seu predecessor havia estat [Iñigo de Oriol Ybarra](#).

Els principals accionistes de la companyia durant aquests anys eren ACS (un 15%), un fons estatal de Qatar (8%), Bankia (5%) i Kutxabank (5%), però tant ACS com Bankia van decidir vendre la seva participació per raons diverses. En el cas de l'empresa de Florentino Pérez perquè la seva entrada al capital formava part del projecte de fusionar l'elèctrica basca amb Unión Fenosa, però va fracassar estrepitosament degut a la defensa aferrissada que Sánchez-Galán va fer de la independència d'Iberdrola. Un derrota difícil de digerir per al madrileny que somiava en esdevenir el gran magnat de l'energia. En el cas de Bankia, perquè a la Unió Europea els semblava immoral que demanessin fons per capitalitzar l'entitat, mentre en una sola inversió tenien un patrimoni de 1.400 milions d'euros.

Al consell d'administració hi trobem, entre d'altres, els següents noms: Ignacio Sánchez-Galán, president del consell i titular de 25 milions d'euros en accions; [Víctor de Urrutia Vallejo](#), descendent dels fundadors i propietari de més 60 milions d'euros en accions; [Iñigo-Víctor de Oriol Ibarra](#), també descendent de les famílies fundadores, atresora uns sis milions d'euros; Xabier de Irala, expresident d'Iberia (nomenat per Aznar) i de la Bilbao Bizkaia Kutxa; Braulio Medel, president d'Unicaja, titulars d'una participació important a la companyia; i Ángel Jesús Acebes Paniagua, ex ministre dels governs d'Aznar i membre també dels consells del grup Repsol i d'Endesa. [Els 14 consellers es van repartir durant el 2012 14,5 milions d'euros com a retribució.](#)

Repsol

L'empresa petrolera espanyola té els seus orígens a les llunyanes Encasa (Empresa Nacional Calvo Sotelo de Puertollano) i Repesa (Refinería de Petróleos de Escombreras) dels inicis del règim franquista. Va ser pública durant dècades, però tampoc no va escapar a la voracitat privatitzadora dels governs dels anys noranta.

L'actual president és el català de Mollerussa Antonio Brufau Niubò, fitxat per "[la Caixa](#)" [l'any 1988 i que va acabar sortint derrotat](#) en una apassionant [lluita](#) pel poder a l'entitat d'estalvi [davant d'Isidro Fainé](#). Entre 1997 i 2004 va ser president de Gas Natural, una altra participada per "[la Caixa](#)" [i aquell mateix 2004 va accedir a la presidència de Repsol, després de ser-ne conseller.](#)

El principal accionista de l'empresa és "[la Caixa](#)", [amb més d'un 12% del capital, seguida de Sacyr i la mexicana Pemex, amb gairebé un 10% cadascuna.](#)

A banda de Brufau, al consell d'administració de la petrolera trobem alguns noms força coneguts: Isidro Fainé i Juan María Nin Génova, com a representants de "[la Caixa](#)"; [Artur Carulla, el multimilionari propietari d'Agrolimen; Maria Isabel Gabarró Miquel, la notària catalana amb vincles amb "la Caixa" i amb la influent](#)

[Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País; Paulina Beato Blanco, peça clau al projecte a Banesto de Mario Conde. Fins al març de 2013, també formava part d'aquest club tan selecte](#) Juan Abelló Gallo, el multimilionari que va dur Mario Conde a la fama gràcies a la venda de l'empresa farmacèutica familiar i posterior presa de control de Banesto. El president del consell, Brufau, acredita accions de Repsol per valor de més de cinc milions euros. En total són 15 consellers, la majoria d'ells escollits per cooptació i que l'any 2012 es van repartir prop d'11,5 milions d'euros com a retribució per pertànyer al consell d'administració. Això només és una propina per a Brufau, que com a màxim executiu de la companyia té un sou anual (2012) de 7,6 milions d'euros, després de que hagués accedit a aplicar-se una rebaixa als 10 milions que va percebre el 2011.

[#20 – A game of thrones \(segona part\)](#)

Al text anterior, el [número 19](#), vam començar a analitzar les principals empreses de l'Ibex35 per mirar d'extreure conclusions al voltant de qui atresora el poder a Espanya. En aquesta segona part, correspon analitzar les empreses vinculades a ["la Caixa", el que anomenarem com a "Cosmos Caixa". Aquestes empreses són Caixabank, Abertis i Gas Natural Fenosa.](#)

Cosmos Caixa

L'entitat bancària **Caixabank** està controlada de forma aclaparadora –per bé que decreixent- per ["la Caixa v:shapes=" _x0000_i1034">](#), [que posseeix aproximadament un 55% del capital. Degut a aquesta majoria tan significativa, el consell d'administració del banc està ocupat eminentment per representants de l'entitat d'estalvi. En aquest sentit, en les cadires de control hi trobem els "sospitosos habituals", que ja van ser motiu d'anàlisi al text 15: Isidro Fainé Casas, Juan María Nin Génova, Salvador Gabarró Serra, Javier Godó Muntañola comte de Godó, Juan José López Burniol, Leopoldo Rodés Castañé o Juan Rosell Lastortras. Però cal parar atenció a noms que no procedeixen de "la Caixa" i que tenen cadira dins aquest consell d'administració:](#)

Us adjunto unes informacions que ajuden a conèixer qui es qui entre els que "tallen el bacallà". La primera part a les empreses de l'Ibex 35 i a la segona part del "Cosmo Caixa", es a dir, les empreses vinculades a La Caixa.

Isabel Estapé Tous. Economista, notària i antiga agent de canvi i borsa. Filla de l'insigne professor d'economia Fabian Estapé.

Susana Gallardo Torrededía. Hereva de l'imperi farmacèutic Almirall-Prodesfarma i casada amb un altre multimilionari, Alberto Palatchi Ribera, propietari de Pronovias.

Sir David K. P. Li. Multimilionari xinès nascut a Londres i membre de la família fundadora del Bank of East Asia. [Forma part del consell en virtut dels acords entre Caixabank i el Bank of East Asia, del que és màxim executiu. L'any 2007 va tenir un problema legal](#), quan va ser acusat per la SEC (el regulador del mercat dels Estats Units) de fer servir informació privilegiada per guanyar diners de forma il·lícita a la borsa. Va ser durant l'OPA de News Corporation sobre Dow Jones & Company mentre ell era membre del consell d'administració d'aquesta darrera. El benefici de l'operació va ser de 8,2 milions de dòlars i es va realitzar a través de persones interposades, que també van ser acusades. [El cas es va tancar amb el pagament d'una sanció de 8,1 milions](#)

de dòlars, alhora que Li no va negar en cap moment que hagués incorregut en males pràctiques. L'assumpte va esclatar tot just tres mesos després de ser nomenat conseller de CaixaBank (en aquell moment, Criteria), però sembla que tot allò no va importar gaire al tàndem Fainé-Nin, ja que el van mantenir al càrrec.

Alain Minc. Francès i, per no ser menys, multimilionari. Economista, consultor i president d'Asef, la filial d'Abertis a França. Compatibilitza aquest càrrec i la cadira al consell de CaixaBank amb la pertinença als consells d'administració de Prisa, Fnac, Yves Saint Laurent i d'altres. Fa uns mesos va saltar als titulars de la premsa quan va fer pública la seva posició vers el procés sobiranista català, amb termes gairebé ofensius. Tot i ser jueu, sembla que no va heretar l'afició al treball: l'any 2001 va ser condemnat per haver plagiat l'obra de Patrick Rödel "Spinoza, le masque de la sagesse" i aquest 2013 ha tornat a estar condemnat per plagi d'una altra obra. També va tenir una gestió molt controvertida al capdavant del consell de vigilància del diari Le Monde. Té una estreta relació amb dos dels personatges més influents a França, l'expresident Nicolas Sarkozy i l'empresari Arnaud Lagardère.

John Shepard Reed. Americà. Expresident del NYSE y ex-CEO de Citibank. President del Patronat del MIT, el prestigiós institut tecnològic de Massachussetts. Va tenir responsabilitats executives a les temudes Monsanto (l'imperi dels transgènics), Council for Foreign Relations (entitat vinculada a la família Rockefeller) i Rand Corporation (un think tank molt influent als Estats Units), entitats totes tres que sovint fan les delícies dels teòrics de la conspiració. També va ser directiu de Philip Morris, el gegant del tabac.

L'any 2012 els 19 membres del consell d'administració es van reunir setze cops, i es van repartir uns 6,6 milions d'euros en remuneracions, on la part del lleó se la van endur Juan María Nin (2,7 milions) i Isidro Fainé (1,1 milions). Aquesta diferència a favor de Nin es deu a que és també executiu de l'entitat

Pel que fa a les participacions, Fainé té accions de CaixaBank per valor d'uns 2,2 milions d'euros, Nin poc més d'1 milió, mentre que Javier Godó té prop de 5 milions d'euros.

Abertis es defineix com a grup líder internacional en la gestió d'autopistes i d'infraestructures de telecomunicacions. Són els hereus de la històrica Acesa, que va construir les primeres autopistes a l'Estat Espanyol (Montgat-Mataró, 1967). El màxim accionista és "la Caixa", amb més d'un 25% del capital, seguit pel fons d'inversió CVC amb un 15% i OHL, el grup de Villar Mir, també amb un 15%. Florentino Pérez va ser accionista significatiu fins l'any passat, en que va vendre el seu paquet (el 25% del capital) per fer caixa i aplicar-lo a reduir el deute monstruós de la seva constructora ACS.

En el consell d'administració trobem noms que ens resulten familiars: Salvador Alemany Mas (president), Isidro Fainé Casas (vicepresident), Francisco Reynés Massanet (conseller delegat i marit de Cristina Valls-Taberner), Carlos Colomer Casellas, Leopoldo Rodés Castañer, Marcelino Armenter Vidal, Ricardo Fornesa Ribó, Juan Miguel Villar Mir o Carmen Godia Bull. En total, 20 cadires que regeixen els destins de les autopistes per on circulem, que al 2012 es van repartir 6,6 milions d'euros per la seva pertinença al consell d'administració. El secretari del Consell, però sense rang de conseller, és Miquel Roca Junyent. La participació a l'empresa de les germanes Godia té un valor de mercat pròxim a 500 milions d'euros i les proporciona uns dividendes anuals d'uns 25 milions d'euros. El president Salvador Alemany Mas posseeix més de 300.000 accions de la

companyia, que tenen un valor de mercat de més de 4,5 milions d'euros, mentre que la participació de Fainé és de més d'1 milió d'euros.

Gas Natural Fenosa és la companyia resultant de la fusió de Gas Natural amb Unión Fenosa (2009). Totes dues firmes ja eren producte de fusions prèvies: Gas Natural, de la unió (1991) de la històrica Catalana de Gas (1843) amb Gas Madrid (1922), mentre que Unión Fenosa havia nascut després de que s'ajuntessin (1982) la gallega Fuerzas Eléctricas del Noroeste (1943) amb la madrilenya Unión Eléctrica (1912).

Els seus principals accionistes són "la Caixa" (35%) i Repsol (30%). Més lluny està l'empresa petroquímica algeriana Sonatrach, que té un 4% del capital. Entremig hi ha els fons d'inversió estrangers, que controlen un 17% del capital i de tant en tant donen un maldecap als gestors.

En el consell d'administració hi trobem noms ben coneguts: Salvador Gabarró Serra (president), Antonio Brufau Niubò (Vicepresident), Rafael Villaseca Marco (Conseller Delegat), Xabier Añoveros Trías de Bes, Demetrio Carceller Arce, Nemesio Fernández-Cuesta Luca de Tena, Felipe González Márquez (l'expresident del govern espanyol), Juan María Nin Génova o Juan Rosell Lastortras. Entre els 19 membres del consell es reparteixen 6,8 milions d'euros, destacant-hi els 1,1 milions de Salvador Gabarró. Per sobre de 250.000 euros hi trobem Antonio Brufau, Rafael Villaseca, Demetrio Carceller o Juan María Nin Génova. D'entre els consellers, qui té el paquet accionarial més gran és Brufau, amb una cartera valorada amb prop d'1,5 milions d'euros.

D'entre els membres del Consell n'hi ha un especialment interessant i que encara no havia fet acte de presència en aquests articles. Es tracta de Xabier Añoveros Trias de Bes, un bon exponent de la burgesia barcelonesa. Descendent dels Trias i Giró (després Trias de Bes), un llinatge estretament vinculat a la universitat i en especial al dret, i casat amb la difunta Julia García-Valdecasas, una altra component de les grans famílies de la ciutat lligades al franquisme. El seu pare va ser Francisco García-Valdecasas Santamaría, un rector de la Universitat Barcelona de la segona meitat dels seixanta famós per les seves purgues de professors amb tendències demòcrates. El seu germà Manuel va ser el metge que va assistir els parts de la Infanta Cristina. Finalment, Nemesio Fernández-Cuesta Luca de Tena és un dels deu fills que va tenir l'ex-ministre de Franco Nemesio Fernández Cuesta amb María Victoria Luca de Tena, filla del marquès de Luca de Tena i neta de Torcuato Luca de Tena, fundador del diari ABC. A més, el seu avi va ser Raimundo Fernández Cuesta membre destacat de la Falange i ministre de Franco en diverses ocasions.